

zápisník 1962

časopis pro politiku a kulturu • leden - únor

BUDE TROCKÝ REHABILITOVÁN?

Ferdinand Peroutka

Jeden ze západních analytů, rozbírající Chruščovovu řeč proti Stalinovi z roku 1956, napsal, že Chruščov na jednom místě zaváhal a že už se zdálo, že vysloví rehabilitaci Leona Trockého. Západní analysta podlehl nějakému chvilkovému dojmu. Chruščov nemoohl zaváhat. Pokud se týká představy o opozici, úkolech a taktice sovětského Ruska, trockismus je opakem chruščovismu, jako byl opakem stalinismu. Ale může být užitečno vrátit se k studiu trockismu. Jestliže pochopíme, proč Chruščov nemůže rehabilitovat Trockého, pomůže to dostat se blíže k pravdě o tom, co je dnešní komunismus.

Původní spor mezi Trockým a Stalinem je obsažen ve žlutoucnoucích už papírech a týká se situace dávno minulé. Podle Markových předpovědí komunistická revoluce měla přijít nejdříve v zemích vysoce industrialisovaných, s rozvinutou výrobou a s tím, co Marx nazýval elitou proletariátu. Roku 1917 bylo na první pohled patrné, že Rusko nespňuje tyto podmínky a musí být počítáno mezi země zaostalé. Avšak Lenin a Trocký, vidouce výhodnou politickou situaci, se spojili a dohodli se, že nebudou čekat, až se splní hospodářské podmínky, předepsané Marxem. Revoluce byla provedena, ale **Marxova** teorie přece zůstala vězet v Trockého mysli. Zaostalý stav Ruska ho sklíčoval.

V komunistické revoluci v Rusku, pro niž vedle Lenina vykonal nejvíce, viděl něco jako vysokou budovu, vystavěnou na písku. Dospěl k víře, že ruská revoluce se může udržet a vyvíjet se k socialismu jen tehdy, jestliže bude podepřena zvenčí, což tehdy znamenalo, jen tehdy, jestliže vypukne revoluce také ve vyspělých evropských státech, jestliže tyto státy se pak spojí s Ruskem a Rusko dostane žáka a učitele zároveň. Rusko má učinit vše, co může, aby vypukla revoluce v západní Evropě. Tato teorie dostala jméno "permanentní revoluce."

Nyní komunismus vyhlásil mírovou koexistenci, a to ovšem zní jinak než permanentní revoluce. Avšak kdo věnuje pozornost také výkladu, který komunisté připojují, shledá, že v jejich představě mírová koexistence obahuje také trvalý a nejostřejší třídní boj, jak nikdy nepomenou zdůraznit, také podporu revolučních hnutí a tak zvaných osvobozovacích válek ve všech koutech světa, také teorii o uchvácení moci parlamentní cestou a také, jako konečný cíl, vítězství komunismu po celém světě. Chruščov jedním dechem praví: Žijme spolu v míru — a: pohřbíme vás. To všechno zajisté

OBSAH

Ferdinand Peroutka

Bude Trocký rehabilitován?

Román o varšavském poustění

Hrozivé, smrtelné ticho

František Lištopad

Povídky Anny Frankové

Poznámky:

Obránce míru, který prohlédl — Knihy, ankety, revoluce

KRAJINY
FRANTIŠKA KAVÁNA

Miroslav Bureš

*Ach, jaká je to chvíle, než se setmí,
oblaka už natahují plátina na rám ze
tmy,
a v barvách se už také připozdívá.
Je ticho. I slova barvami se dívá.
Co báseň zaspala, štětec za ni uhodne
a to slovo ospalé a nehodné
z barev znovu vylétá a je připraveno
psíni vystřídat, co v nás je utajeno.*

ZÁPISNÍK 1961

časopis pro politiku a kulturu. Vy-
dává František Švehla. Řídí Ja-
roslav Dresler s redakční radou.

Tiskne
UNIVERSUM PRESS CO.,
149 Wooster Street,
New York 12, N. Y.

Roční předplatné: 3 dolary, s le-
teckým doručením 7 dolarů. Před-
platné adresujte na vydavatele.

Rukopisy se nevracejí. Redakce si
vyhraduje právo zkracovat text.
Podepsané články nevyjadřují nut-
ně stanovisko redakce. Přetisk do-
volen, je-li udan pramen.

nevypadá tak, jakoby permanentní revoluce byla opuštěna a jakoby to byl hlavní hřích Trockého, který činí jeho rehabilitaci nemožnou. Spíše můžeme věřit, že idea permanentní revoluce bude trvat, dokud bude ještě aspoň jerndo Politbüro na světě. Ale v komunismu hříchy proti taktice jsou stejně smrtelné jako hříchy proti ideji.

Ve světle toho, co se později úplně jasně vyjevilo, spor mezi Stalinem a Trockým nebyl o větší nebo menší míru mílosrdnosti, nýbrž o to, zda od-
půrce má být bočnut ze předu nebo ze zadu, dříve nebo později. Nebyl žádný spor o to, že má být bočnut.

Trockého idea permanentní revoluce vznikla v atmosféře po první světové válce. Tehdy Evropa byla revolučně rozehvěvena. Rusko ukázalo, že socialistická revoluce ve velkém státě je možná. Evropské lidstvo udělalo právě zkušenost s válkou, ale ještě ne s revolucí, a panovala nálada, že revoluce strhne nebe na zemi. Komunistický mythus byl v plném rozkvětu. Vznikla vláda sovětv v Maďarsku, bylo učiněno několik revolučních pokusů v Německu. Ale roku 1924, kdy Trocký zahájil spor se Stalinem, opomenul počítat leta, která uplynula od konce války. Stalin lépe pozoroval nezbytnou konsolidaci v Evropě. Neočekáváje tam zvláštních událostí, uchýlil se k theorii "socialismu v jedné zemi", což znamenalo, že ruská revoluce se musí udržet svými vlastními silami. Historie praví, že Stalin měl pravdu. Ještě po pětáctyčtyřech letech se nedostavila evropská revoluce, která měla podpořit revoluci ruskou. Ruští komunisté by stále ještě marně čekali na pomoc. Trockismus byl očividně blamován. Fakta vyrazila dno z jeho theorie. Když roku 1940 Stalinovi vrazi dostali Trockého v Mexiku, tu Stalin se nezba-
voval nebezpečného nepřítel, nýbrž osamocného utopisty, skoro snílka. Byla to spíše gruzinská písmata proti muží mnohem duchaplnějšímu, který, ve vybroušených větách, kupil rafinovanou hanu na hlavu Stalinovu.

Jestliže z minulosti pokročíme k přítomnosti, shledáme, že, v konfliktu s Troc-
kým a porážíže ho, Stalin, ačkoli nyní je odsuzován svými dědici, určil směr sovětské politiky pro budoucnost. Mluví o "socialismu v jedné zemi", nikdy nepravil, že to bude socialismus bez chapadel na všechny strany. Ve své knize "Problémy leninismu" se vši potřebnou jasností vyslovil, co měl na mysli: "Cíl", napsal, "je konsolidovat diktaturu proletariátu v jedné zemi a užít toho jako podpory pro svržení imperialismu ve všech zemích". Zde se to poprvé objevilo: silný ruský stát jako opora světové revoluce. Stalin nepolemisoval proti Trockému proto, aby z něho vypudil ideu světové revoluce, nýbrž proto, že v podstatě ho pokládal za revolučního diletanta, který toužil rozbit si hlavu o zed' evropské konsolidace v letech dvacátých. Místu aby jako Trocký spolchal na revoluční spontánnost a letěch, která opa-
dala, na dělníky, kteří snadno se uklidňují, když přijde prosperita, na sku-
piny s vrtkavými sympatiemi, na dobrovolníky, kteří přicházejí a odcházejí, na básníky, kteří píší revoluční verše, ale při pouličním shluhu zůstávají sedět v kavárně, na podivíny, kteří na začátku se lepší na komunismus v kaž-
dé zemi, Stalin učinil velké a dlouhé mlčenlivé rozhodnutí, které působí do dnešní doby: světová revoluce bude vedena a podporována silným sovětským státem. Trockého permanentní revoluce do poloviny nebo do třetí čtvrtiny vyplývala z jeho temperamentu. Stalin byl trpělivější. Učil toto: počkejme, soudruzi, až budeme silnější; třeba jedno nebo dvě desetiletí poč-
kejme. Nepochoybě před jeho duševním zrakem již se jevila revoluce, při-

násená na bodácích Rudé armády. Protisalinická kampaň v sovětech je hluchá aféra, hlavně když je vysílána megafony světového tisku. Ale snad tichý souhlas mezi Stalinem a jeho dědici je větší než hlasité rozdíly mezi nimi. Když sovětský stát výrobně a technologicky tak vyspěl, že jeho ministerští předšedci může demokratickým zvěmím vyhrožovat padesátimegatonovou bombou, je to možno pokládat za splnění vroucího Stalinova ideálu, a dědici vědí, že jim k tomu razil cestu.

Chruščov, poněkud proklínaje Stalina, vášnivě pokračuje v jeho hlavní linii, v zesilování moci ruského státu. Trockého revoluce byla by musila být vybojována na ulicích. Chruščovova je řízena z ministerstev, kde sta byrokratů se hrbí nad svou papírovou prací. Jestliže revoluce se rozhodla založit své chance na podpoře silného státu, nepotřebuje mnoho, co staří revolucionáři považovali za nezbytno. V zemích, na které upírá svůj zrak, už nepotřebuje, nebo se domnívá, že už nepotřebuje, revoluční situace, jaká je vyvolávána bídou. Hledá svou cestu i tichem nerevoluční nálady. Trocký se nedomníval, že může ohrozit země, ve kterých by panovala prosperita. Státem řízená revoluce shora se domnívá, že může: vnějším nátlakem, hrozbami, okázalými vojenskými přelidkami a výbuchy velkých atomových bomb na Sibiři. Padesátimegatonová bomba, myslí si, má hodnotu milionu revolucionářů v cizí zemi. Revoluce, která dospěla do stadia státní akce, nepotřebuje ani, o čem Marx se domníval, že je toho třeba, "nesmírné většiny". Kde po válce Rudá armáda se na nějakou dobu usadila, tam byla dána moc menšinám, někde i do rukou dvouprocentní menšin.

Trocký ve své době věřil, že existuje revoluční situace v Evropě, a byl v tom podporován mnohými fakty. Jeho idea permanentní revoluce se zakládala na revoluční spontánnosti davů. Nemožouce to zakládat na něčem, co vprchálo, nynější pozdní sovětská revoluce nemá jiné volby než pokračovat v odsuzování Trockého. Zavedl by ji do prázdna.

Toto vše ukazuje jedním směrem. Chruščovism je vůle k revoluci v situaci podstatně nerevoluční. Je-li tomu tak, co zbývá zatvrzelému revolucionáři je revoluce, prováděná mocenskými prostředky sovětského státu. Tu revoluční idea, zdřáhajíc se zemřít, jde nezbytnou cestou: měni v dobývání. Trocký ještě byl sentimentální revolucionář devatenáctého století. Chruščov je technický revolucionář století dvacátého. — Trocký nemůže být rehabilitován Chruščovem.

Jsou dvě další toho příčiny. Trocký, který chtěl vrátit stranu k jejím revolučním začátkům, získal smrtelného nepřítel v sovětské byrokracii. Polekal jí tím, že žádal, aby pohodl a stálost úřednického postavení pomínuj, aby komunisté, jak dříve bylo, jednou byli posláni sem, podruhé tam, aby byrokracie se rozpustila v novém revolučním žaru, téměř aby vyčistila své staré pušky. Byrokratům se zdálo, že jim Trocký nabízí žebračkou hůl. Za kulisami sovětské byrokracie tenkrát rozhodovala a dosud rozhoduje o triumfu nebo pádu svářících se vědců. A Trocký, k svému neštěstí, si nebyl jist, zda první místo v mezinárodním komunismu musí patřit Rusku. Kdyby byla vítězila revoluce v Německu nebo v Anglii, byl by býval snad ochoten přiznat první místo Němcům nebo Angličanům. To neodpovídá nynějšímu sebevědomí ruského státu. Jako za Stalina, i dnes Trocký bude považován za potulného barda komunismu, ne za oficiálního mluvčího sovětské ideologie.

OBRÁNCE MÍRU, KTERÝ PROHLÉDL Halldór Laxness, známý islandský spisovatel, býval ještě před nedávnem mezinárodní vůdčí velkou komunistů. Zvláště poté, když mu byla udělena roku 1955 Nobelova cena za literaturu, využívali jeho umění k svým nekalým cílům. A naivní umělec je v tom — nevědomky — podporoval. Byl členem komunisty ovládané Světové rady míru, dostal od ní roku 1953 mezinárodní cenu míru, byl předsedou Sovětsko-islandské společnosti pro kulturní vztahy. Navštívil dvakrát Sovětský svaz a byl přítomem Stalinovým čístkám a procesu s Bucharinem. Komunisté ho vydávali za spoutníka z přesvědčení, Laxness jim však byl pouze z nevědomosti, z naivity. Dokud nepoznal metody tak zvaných obránců míru, táhl s nimi za jeden provaz. Ale i jeho navíta měla své meze. — První rozčarování přišlo na podzim roku 1956, kdy jeho kolegové ze Světové rady míru musili tleskat brutálnímu zákroku sovětských oddílů v Maďarsku. Laxness — právě tak jako mnoho jiných komunistických souputníků — prohlédl a vznesl protest proti potlačení národního povstání. Druhý šok zažil Laxness roku 1958, kdy sovětská vláda nedovolila ruskému básníku Borisi Pasternakovi přijmout Nobelovu cenu za literaturu. Laxness vzal Pasternaka v ochranu a začal vidět komunismus v pravém světle. — Jak jsme čtili ve francouzském listě Le Monde, vyvolil Laxness z tohoto poznání důsledky. V interview, který poskytl redaktoru tohoto časopisu, Laxness prohlásil, že už nehodlá podporovat komunistickou politiku. Ačkoliv prý v minulosti s ní často souhlasil, přestal teď mluvit o politiku zájem. Také s "Mirovým hnutím" prý přerušil styky, protože ho omrzelo poslouchat stále stejná řeč. Navštíví v Sovětském svazu omlouvá Laxness tím, že tehdy o Stalinovi nevěděl to, o čem ho poučil Chruščovův tajný projev na 20. sjezdu sovětských komunistů. Toto odhalení prý pro něj bylo velkým rozčarováním. Laxness se tedy definitivně ořídil k oněm pocitovým spisovatelům, kteří se sice zprvu dala ošálit komunistickými hesly, kteří však skončili s jejich hlasateli, jakmile zjistili, že jejich skutky jsou s jejich propagandou v příkrém rozporu.

HROZIVÉ, SMRTELNÉ TICHŮ

Román o varšavském povstání

Soudobá polská próza, a to ať domáci, ať exilová, má jisté společného jmenovatele, skoro by se dalo říci určitý společný styl. Je to široký horizont realismu, který polským spisovatelům dneška otevřela zkušenost druhé světové války, jež v Polsku zanechala hlubší a krvavější stopy, než v kterémkoli jiném nacisty napadeném státě. Nacistický útok, zničení Varšavy, tragedie ghetta, varšavské povstání, zrazení Sověty, to vše zanechalo v myslích Poláků jizvy, které se dosud nezahojily. Soudobý polský spisovatel, ať už přebíhák Marek Hlasko, či exulant Tadeusz Nowakowski, nebo četní jejich kolegové, žijící doma, se stále ještě vyrovnávají s válkou a s jejím pokračováním, občanůskou válkou stalinistů proti vlastnímu lidu. Vidí realitu nepříkrášeňou, obnaženou, zkrouranou křehčí bolestí a hrůzy, poslápanou okovanými botami okupantů, rozbrázděnou pásy tanků a zalévanou krví vinníků i nevinných. Druhým společným znakem polské prózy dneška je z těchto zkušeností vyplývající nedůvěra k ideologiím, k velkým slovům, zároveň však i k jen uměleckému, artistickému uchopení skutečnosti. Polský spisovatel dneška varuje před válkou a před stalinismem; ne však slovy a frázemi s řečnické tribuny, nýbrž kladením a řetězením faktů. To je důvod, proč i soudobá domácí polská tvorba proniká na západ a má tam ohlas. I ve Varšavě může dnes polský spisovatel psát román, aniž do něho musí přidávat propagandu.

Kniha Romana Bratného "Kolumbovci ročník 20" patřila v Polsku v uplynulých třech nebo čtyřech letech k nejčtenějším a nejdiskutovanějším domácím románům. Zvláště proto, že je to autentické umělecké dílo, které

se při výběru a hnutí své látky neohlíží napravo ani nalevo a roste samo ze sebe a podle svých osobitých zákonů, a pak také proto, že je pravdivé a nic nezamlčuje, i když některé pravdy jakoby svému čtenáři jen opatrně sdělovalo pošeptno přímo do ucha. To platí zvláště tam, kde se autor musí na několika místech vyrovnat s okolností, že Sověty nechaly varšavské povstání vykrváčet a nepřispěly mu na pomoc, protože v demokratických Polácích z "armády krajovalů" vyděly právě tak nepřátele jako v nacistech. Když je povstání Varšavy nacisty rozdrveno, říká jedna z postav románu:

"Sovětské dělostřelectvo asi podporovalo naši obranu. Jenomže příliš často — samozřejmě omylem — rozdrtilo právě nejužitečnější body naší obrany."

Domácí polský spisovatel si ještě netroufá říci naplo, že povstáci měli dva nepřátele: nacisty a rodou armádu. Ale čtenář z jeho náznaků pochopí. Bratného práce je tak dlouhá, že bychom vlastně mohli hovořit o románové trilogii v jedné knize. První část má nadpis "Smrt poprvé" a líčí situaci ve Varšavě před povstáním, druhá, nazvaná "Smrt podruhé", popisuje povstání, a třetí, nadepsaná "Život", kreslí osudy účastníků povstání, rozvátých po celé Evropě. Při pokusu charakterizovat autorův sloh a jeho kompozici bychom snad mohli jeho román přirovnat k rozměrnému renezančnímu goblénu s mnoha postavami a řadou výjevů. Bratného mistrovství spatřujeme právě v okořlosti, že tak jako se z kvalitního renezančního goblénu dají pořizovat detailní reprodukcce, které obtojí samy o sobě jako zvláštní umělecká díla, že se

podobně dají i z jeho práce "vyříznout" jednotlivé kapitoly, ba v některých případech i jednotlivé odstavce, které nepůsobí nikterak fragmentárně, nýbrž hotově, kompozičně sevěně a definitivně. Bratný má právě tak na smysl pro monumentální celek, jako pro drobný, charakteristický detail. Přes tyto nesporné kvality umělecké nemá tento polský bestseller naději, aby vyšel v Československu, v Sovětském svazu nebo v lidových demokraciích, a to právě proto, že jeho autor nechce být prodlouženou rukou agitpropu. Zato jeho kniha s úspěchem vyšla v západním Německu (Kindler) a snad si najde cestu i do jiných jazykových oblastí.

"Vlašt'ovky letěly vysoko ve vzduchu. Mě vystřelil v dlouhém, třpytícím se oblouku ze stínů stromů v parku do žhavého oparu slunce, které se klonilo k západu. Všichni hrádi se s uznaním otočili za touto umnou příhrávkou. 'Ještě jednou!', zasykl Zygmunta ke Kolumbovi. Znovu se mič vnesl polehoučkou nad síť. Snědš odplněný, tmouvoušlý hoch se přikřivil ke skoku, váhal však chvíli a skočil o zlomek vteřiny pozdě. Pronikavý hukot policejní sirény, který sem zanesl vítr z hlavní ulice, jakoby ho ochromil. Zygmunta, nejlepší z hráčů, zachránil situaci. Dal směr a t'ukl mič nízko přes síť. Ohromení protivníci jen bezmocně přihlíželi, jak se kůž miče dotkla na druhou straně země."

Těmito diskretními slovy začíná Bratného román a jen policejní siréna připomene, že jsme ve Varšavě, obsazené nacisty. Mladíci, kteří hrají volejbal, jsou studenti podzemní varšavské university a mnozí z nich se podrobují v soukromých bytech tajnému vojenskému výcviku. Neodvratně se schyluje k povstání. Je léto 1944. Atentáty, popravy, zatýkání a razie jsou na denním pořádku. Předákem skupiny mladíků je jakýsi Kolumbo, narozený právě tak jako větší na jeho druhý roku 1920. Zapojili

se do podzemních organizací a do odboje více z touhy po dobrodružství než z přesvědčení, více z vůle k činu a k nemotivované, slepé akci, než z důvodů ideových. Vrhají se střemhlav do života, aby v něm našli sami sebe. Otdud jemu román. Jako Kolumbus hledal cestu do Indie a objevil Ameriku, tito mladíci v čele s polským Kolumbem, ročník 1920, hledající život, aby nakonec, oklikami a cestou porážek a utrpení, našli v povstání sami sebe. V přestávkách mezi studiem a výcvikem si hledají děvčata, chodí tancovat a jen tak mimochodem případnou a zničit nacistický železniční transport. Tisknou a kolportují ilegální časopisy, jsou v radiovém styku s Londýnem, píší a recitují básně, sní i bojují, a to vše jedním dechem, opravdově, živě, a bez výhrad, aniž by o své akci filozofovali jako hrdinové Sartrovi, nebo o svých nemotivovaných činech debatovali jako postavy André Gida či jako papíroví hrdinové socialistického realismu promášli fráze o smyslu protinacistického boje. Uchvacuje je právě průběh akce, ne její výsledek. První díl končí zatčením Kolumbova děvčete, partyzány Barbaru, která při výslechu gestapa nevyzradí své přátele a je proto bestialně umučena.

A pak přichází smrt po druhé. Sovětská armáda se přiblížila k Varšavě a podzemí dá povel k povstání. Rudá armáda však neobsadí město, aby domácí vlastence připravila o sladké plody vítězství, nýbrž se stáhne a čeká, až jsou poraženi a rozdrčeni, aby je pak dorazila. S hrstkou zbraní, s nedostatečným střelivem a bez jakýchkoli zásob bojují skupiny mladých Poláků proti nacistickým tankům a letectvu. Jejich osud je předem zpečetěn. V drobných šarvátkách porážejí sice nacisty a ničí jejich tanky, takže, když se sovětské pancéře přiblíží k jednomu z varšavských mostů, myslí si už, že zvítězili. Ale pak přichází ta noc.

"Noc byla podivně hrozná a hlu-

chá. 'Co se to jen děje?', pokoušel se Zygmunt zahnat podivný neklid. Zastavil se a naslouchal. Teprve po chvíli pochopil, co to bylo. Noc byla tichá, strašně tichá, a přece se to temně, nepohyblivě ticho chvělo, nestydatě a hrozně, s druhého břehu Wisly až sem. 'Fronta?', zašeptal Zygmunt a zvedl tázavě jediné oko k obloze. Hvězdy se nehýbaly, netřepaly se. 'Fronta', opakoval Zygmunt, tentokrát trochu hlasitěji — jakoby chtěl přehlušit strašidelné ticho noci lidským hlasem. Za Vislou se nic nehýbalo. Fronta se převálila dál, nekam, a oni zde zůstali sami, opuštěni v hrozném, smrtelném tichu."

V zoufalých bojích s nacistickými jednotkami se povstalci stávají na stále menší prostor, až je nakonec 180 tisíc lidí, většinou civilního obyvatelstva, směstnáno na ploše jediné čtverečního kilometru. Pod výstřely samopalů, kulometů, náletů štuk, dělostřelby a pancéřových útoků, mladí povstalci padají na dlažbu Varšavy jako žito pod kosou. Jejich zbytkům se podaří prchnout kanály ze střediska povstání, nakonec však je většina z nich zajata a pobita nacistickými a ukrajinskými oddily SS.

Zbylí, ti kteří skoro zázrakem zůstali na živu, putují na Sibiř, do koncentráků a do nacistických zajateckých táborů. A zvu s nimi čtenář prožívá nepopsatelné peklo, které v celé jeho hrůze mohl vyjádřit právě jen polský spisovatel. Nakonec přichází svoboda. Ale jaká? Ti, kteří byli osvobozeni na západě, dostávají se do víru velkoměst a klesají mezi spodinu. Kolumb se zatoulal až do Hamburku, kde s pomocí fingované polské misie šmelináři ve velkém a stejně rychle a nesmyslně rozhazuje peníze, jako jich nabyli. Poté jeho skupina provozuje pašeráctví mezi Belgii a Paříží a nakonec loví ze Středozemního moře zbraně a municie ze sestřelených letadel, které prodává do Izraele.

Ti, které konec války zastihl doma,

v Polsku, se buď zapojují do protikomunistického podzemí, nebo jsou vězněni, či jinak vejetují na pokraji společnosti. Jeden z nich, který se vrátí domů z Paříže, aby se zúčastnil bucování, je zastřelen. Tak končí tato bitá a deptačná, ztracená polská generace, ročník 1920. Děj Bratného románu jsme mohli naznačit pouze v nejhrubších obrysech, neboť toto hlavní dějové pásmo obsahuje desítky a desítky drobných epizod, které by samy o sobě vystačily na několik knih povídek nebo dokonce i na několik dalších románů. Tímto svým dějovým bohatstvím nemá román "Kolumbovci, ročník 20" v české literatuře, která druhou světovou válku zatím zpracovala jen zlovkově, vůbec obdoby. Také jeho přístup k látce, v podstatě nepolitický, je u nás bez protějšku. A přece z četby poznáváme, že Bratného vyprávění sloh by byl přiměřený i našim válečným zážitkům, i když nebyly zdaleka tak dramatické a tragické jako v Polsku.

Konkrétní srovnání Bratného prózy s některými pracemi beletristické publicistiky, jež se u nás pokusila zachytit okupaci a pražské povstání, by dopadlo v naprostý neproschýp takového Jana Drdy, ba dokonce i Jana Očenáška. Jenom Arnošt Lustig by se s Bratným mohl alespoň do jisté míry měřit v uměleckém ztvárnění zážitků z koncentráků. Právě tito dva spisovatelé jsou však nesouměřitelní. Zatím co Bratný je mistr monumentální fresky, Lustigovy prózy jsou drobné grafické listy a miniatury. Přesto právě Arnošt Lustig má z našich spisovatelů k Bratnému nejbližší.

Oprávněně jsme řekli, že Bratného román je v podstatě nepolitický. A přece jen politická situace, jisté uvolení, navozené polským říjmem z roku 1956, umožnilo jeho vydání. Rozumnější a umírněnější, byť stále ještě komunistická politika dovoluje polským spisovatelům, aby si při psaní románů počínali opět jako romanopisci.

Povídky Anny Frankové

František Lištopad

Deník Anny Frankové, který zůstal po zabítí židovské holčičce, znají všichni, kdož se zajímají o umění jako o svědectví doby. Znají tyto zápisky ať už v autentické, to jest knižní podobě, či v divadelní dramatisaci, případně zfilmovány. Méně známé jsou však povídky Anny Frankové, které si psala pro sebe, které si vypravovala. Z dvaceti povídek a historiek, které se našly v pozůstatosti 15-tileté dívenky, jsme vybrali dvě. První, Malou květinářku, skoro idylický obrázek, napsala Anička Franková 20. února 1944. Selankovitý obrázek květinářky Kristy, která se smíjuje se vším prostřednictvím "nenapodobitelné a nenahradiitelné přírody" — jak píše Anna Franková ve svém Deníku — nabyvá zde tragického napětí snad právě proto, že Anna Franková na přírodu jen zoufale vzpomíná za zavřenými dveřmi a zabavírkou okenicemi amsterodamského baráku, v němž našla úkryt.

MALÁ KVĚTINÁŘKA. — Každého ráno, přesně o půl osmé, se otvírají vrátka chaloupky na samém konci vesnice; vychází z nich holčička, v každé ruce košík plný květin. Když za sebou zavře dveře, znovu se chopí košíků a tak začíná její pracovní den. Vesničané odpovídají na její úsměvné pozdravy, ale je jim holčičky líto: "Cesta je přespříliš daleká", říkají jí v duchu, "a práce pro dvanáctileté děčko obtížná."

Avšak děvčátko, tot' se ví, nemá ani tušení o tom, co si myslí lidé ve vesnici. Vesele, a co jen nohy stačí, pokračuje v cestě; jde a jde. Cesta do města je vskutku velmi dlouhá; než tam dojde, uplynou dobré dvě a půl hodiny, a to musí věru bystře kráčet, což není snadné s dvěma těžkými ko-

šíky. Když se konečně dostane do prvních městských ulic, je unavená, vyčerpaná, a jedině myšlenka na to, že si bude moci již brzy usednout a vydechnout, jí dodá síly, aby došla do konce. Statečná holčička tedy ani nezvolní krok a zastaví se až na svém místě na tržišti. Tam si sedne a čeká, čeká . . . Někdy sedí a čeká po celý den, neboť se nenašlo dosti lidí, kteří by chtěli od ubohé květinářky něco koupit. Často se přihodí, že Krista se vrací až když ostatní večerí, a s košíky ještě do poloviny plnými.

Dnes se však věci mají jinak. Ve středu je totiž trh výjimečně plný a rušný. Trhovkyně zleva i zprava vyvolávají své zboží a ze všech stran se ozývají křiky a hněvivé hlasy.

Kupující, kteří tudy procházejí, sotva zaslechnou Kristin slabý hlásek, který přehlušuje nepřetržitý halas tržiště. Krista však nepřestává vyvolávat: "Hezké květiny! Za korunu kytička, po koruně. Kupte si hezké květiny!" Některé, když už nakoupili všechno potřebné, mají ještě čas nahlédnout do Kristiných košíků; zaplatí korunu a spokojeně si odnášejí kytičky.

V poledne namíří Krista na opačný konec trhu, kde jí majitel kavárny zdarma naplní koflík tuze sladké kávy. Za to mu Krista uschová nejhezčí kytičku.

Potom se zase vrátí na své místo a znovu nabízí květiny svým hláskern konipáskem. Kolem půl čtvrté se konečně chopí košíků a vrací se do vesnice. Jde nyní mnohem pomaleji než ráno. Krista je unavená, dokonce velice unavená.

Cesta zpátky trvá tři hodiny a teprve o půl šesté se octne před vrátky staré chalupy. Uvnitř je vše, jak to ráno

zanechala — studené, osiřelé a v nepořádku. Sestra, se kterou v domku přebývá, pracuje ve vesnici od časněho jitra až do večera: Krista si nemůže dovolit přepych — pohovět si; sotva za sebou přivře dveře, už škrábe brambory a čistí kapustu nebo krájí zelí. Sestra přijde v půl osmé a pak obě zasednou ku stolu a společně povčeří sousto.

V osm hodin se vrátka chaloupky otevrou znovu a opět z nich vyjde holčička, s košíky povčevenými na pažích. Vydá se do okolních polí. Nejde daleko; již se shýbá a trhá první květiny. Polní květiny všeho druhu, velké, malé, a plní jí je košíky. Slunce již zvolna klesá k obzoru a unavená dívenka sedí na trávě a trhá a trhá květiny po přísti den.

Konečně dotrháno; košíky jsou plné. Slunce zapadlo a Krista si lehne do trávy, skříží ruce pod hlavu a dívá se nad sebe, na oblohu.

To je její nejmilejší čtvrthodinka a ať se nikdo nedomnívá, že malá, pilná květinářka je nespokojená. Nikdy není a nikdy nebude, pokud jí nechají tuto každodenní záračnou čtvrthodinku.

V polích, uprostřed květin, pod širým, smrákajícím se nebem, Krista je spokojená. Únava, trh i lidé, to všechno zmizelo. Dívenka sní a myslí jenom na radost, kterou pocítuje s této chvíli, kdy je sama s Bohem a přírodou.

* * *

Další vyprávění se jmenuje Strach. Je méně, ale i více než pouhá povídka; podobá se hlubokému zamyšlení nad prožitou zkušeností a tichému stesku po budoucnosti, kdy nebude uždalek; hrdinka povídky se sice toho dočkala, ale Anička Franková nikoli . . .

STRACH. V tom čase jsem prožívala hroznou období. Kolem nás řádila válka a nikdo nemohl vědět, zdali bude ještě za hodinu mezi živými. Moji rodiče, bratři, serty a já, jsme

žili ve městě, ale doufali jsme, že nás budou evakuovat dříve než budeme musít sami uprchnout. Hřmot děl a výstřely z pušek naplňovaly dny; ohňové plameny a tajemné zvuky, které jakoby vycházely z útrobu země, zaplňovaly noc. Neumím to popsat. Nevzpomínám si s přesností na hrůzy té doby. Jenom to vím, že po celý den jsem nic nedělala leč měla strach. Moje rodina se ze všech sil snažila mě uklidnit, ale marně. Strach byl pánem mého těla i duše. Jedla jsem málo, spala jsem špatně a chvěla jsem se bez ustání. Trvalo totiž celý týden. Porom nadešla ona noc, která zůstala vryta v mé paměti tak hluboce a živě, jako by to se stalo včera: v devět hodin večer střelba poněkud zmlínla. Oblačená, ležela jsem na pohovce a pokoušela se trochu zdřimnout. Náhle mnou otřásl dva děsné výbuchy. Všichni jsme ve stejný okamžik vyskočili, jakoby nás bodli nožem; prchali jsme na chodbu. Dokonce i matka, vždycky tak klidná, zbledla. Výbuchy se opakovaly v pravidelném rytmu; a náhle nám zalehl uší pekelný řev, a pod ním bylo slyšet sténání věcí a lidí. Utíkala jsem, seč jsem mohla. Prchala jsem s rancem na zádech, jen se dostat pryč z toho strašidelného zmatku. Všude na ulici byl slyšet nářek a křik lidí. Domy v plamenech ozařovaly ulici jako za bílého dne a všechny věci, rozžhavené a rudé, mi naháněly strach.

Nepomyslela jsem ani na rodiče ani na sourozence. Myslela jsem jen na sebe. Cítila jsem uprchnout a zachránit se. Můj strach byl tak silný, že jsem nepocítila nejmenší únavy. Ani jsem nepostřehla, že jsem ztratila ravec, utíkala jsem, utíkala jsem, stále a kupředu. Nevím, jak dlouho jsem tak prchala, ale stále jsem viděla domy v plamenech a slyšela nářek a stén lidí. Strach byl mým slepým pánem.

V tom jsem ucítila, že kolem mne se rozprostírá klid. Rozhlížela jsem se všemi směry, a jakoby proclita ze sna, neviděla jsem nic. Neviděla jsem

ani oheň, ani bomby, ani lidi. Zastavila jsem se. Stála jsem na louce. Nade mnou se třpytily hvězdy a slyšel jsem, vzhled byl průzračně jasný, noc byla chladná, ale nikoli studená. Odnikud nebylo slyšet nejmenší hluk a vyčerpána, sedla jsem si na zem, rozložila plášt', který jsem nesla přes ruku, a lehla jsem si, tvářív vzhůru.

Oči obráceny k nebi, pocítila jsem, že už nemám strach, že nemám strach z ničeho. Byla jsem naprosto klidná. Vypadá to šizené, ale je to pravda, že jsem si nevzpomněla na rodinu a nezastesklo se mi jí opět spatřit. Přála jsem si jen klid. Zakrátko jsem usnula v trávě, pod hvězdami. Když jsem se probudila, slunce vstávalo. Rozeznala jsem, kde se nalézám, protože jsem v dále poznala známé domy, ty na kraji města.

Promula jsem si oči a znovu jsem si prohlížela všechno kolem. Nikdo, jen vojtička a jetel. Znovu jsem si lehla na plášt', abych v klidu přemýšlela, co dál. Avšak moje myšlenky se stále vracely k tomu vzácnému pocitu, který mě naplnil minulou noc, když jsem si usedla na trávu — a přestala mít strach. Později jsme se znovu všichni setkali, rodiče a sourozenci, a odstěhovali jsme se do jiného města.

Nyní, mnoho let od konce války, již vím, proč se můj strach rozplynul pod nesmírnou oblohou. V té chvíli, sama s přírodou, jsem pochopila, že strach nám v ničem nepomáhá a k ničemu neslouží. Všichni, kdož by pocítili strach jako já one noci, by nejlepší učinili, kdyby upřeli oči na přírodu a přesvědčili se, že Bůh je blíže než se mnozí domnívají.

Od té chvíle, a vzdor bombám, které padaly blízko, jsem už nikdy nepocítila strach.

* * *

Tak si, jak píše ve svém Deníku, Anička Franková "ulevovála srdce". Malé, žluté srdce, srdce přispědlené k židovské hvězdě.

KNIHY, ANKETY, REVOLUCE Od začátku prosince do Vánoc se v pražských knižních prodejárnách prodalo 812 tisíc knih. Číslo úctyhodné a jisté rekordní. Podiváme-li se však na celé vidíme, že výsledek není pro režim příliš lichotivý. Režimistická literatura opět u čtenářů propadla na celé čáře. Nejprodávavější knihy: Jules Verne "Cesta kolem světa za 80 dní" a Vladimír Neff "Veselá novoroční anketa *Literárních novin* a *Kultury*, které ukázaly, že sázej publiku i umělců platí skoro bezvýhradně umění nepolitickému, přinašejícímu únik z ředí a nudy. Lidé se chtějí smát, bavit, povznést, zapomenout, chytřejší snít a aspoň na kouzelném koberci fantazie léhat světem. Sovětský film režiséra Gregorie Čuchraje *Číst nebe*, ovšem, politická tendence, která zde přitahovala, byl skoro až bojovný protistalinismus, jakého se pražské politbyro bojí víc než čert kříže.

Výsledky předvánočního prodeje knih v Praze a obou anket kulturních týdeníků můžeme pokládat za jakési zástupky lidového hlasování o stalinismu, socialisticému realismu a jiných strašálcích a bubálcích z let před smrtí nesmrtelného J. V. Stalina. Stalinisti jsou dnes nejen v kulturním životě, ale i přímo v komunistické straně už jen malou a dokonce i oficiálně uchýlkářskou frakci. Drží se zuby nehty svých dogmat v naději, že se to zase všechno zvrátí a že přijde den, kdy stalinismus bude opět triumfovat. A pak je tu ještě skupina opatrných, řidících se připůdkou: "Já nic neříkám, ale na má slova dojde . . ." Je zřejmé, že tímto postojem podporují stalinisty. V této chvíli se nic nezachráná ani opatrnickým mlčením, ba ani ne mlčením, nýbrž jen činy. A činem, revolučním činem, který reálnějším komunostalinskému režimu může pomoci do hrobu, bude na příklad také pravdivé, velké vznešené umělecké dílo. Heslo stalinistů o kulturní revoluci je třeba obrátit proti nim. Kulturní revoluce, ano Ale ne "revoluce", naplánovaná v sekretariátech, ježž tak zvaná skvělá vltězství by se měřila počtem posluchačů na propagandistických přednáškách, nýbrž skutečnou přeměnou myšlení a citění lidí, návrat sebevědomí, napřemění páteří.

NOVÉ ZŘÍZENÝ • ÚTULNÝ • PŘÍJEMNĚ CHLAZENÝ

Restaurant Vašata

339 EAST 75th STREET, NEW YORK. — TEL. RH 4-9896

VYHLÁŠENÁ ČESKÁ KUCHYNĚ • VYBRANÁ VÍNA • ZNAMENITÉ COCKTAILY

ZÁPISNÍK 1961

c/o UNIVERSUM PRESS CO.
149 Wooster Street,
NEW YORK 12, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš ceník

Majitel Karel Rada